वान्तराभावेन प्रस्थानविघ्नापादकत्वं तदा त्वाह स एव "प्रक्रान्ते सप्तमभागञ्चतुर्थं पथि सन्त्यजन् । भृतिमर्द्धपथे सर्वां प्रदाप्यस्त्याजकोऽपि च" इति । प्रक्रान्ते कर्मणि स्वाङ्गीकृतं कर्म त्यजन् मृत्यो भृतेः सप्तमभागं दाप्यः । गमने प्रारब्धे पथि त्यजन् भृतेश्चतुर्थं भागम् । अर्द्धपथे त्यजन् सर्वां भृतिमित्यर्थः । त्याजकोऽपि चेत्यस्यायमर्थः गमनारम्भानन्तरं स्वामी यदि त्याजयति तदा पूर्वोक्तक्रमेण भृत्याय सप्तमभागादिकं दापनीय इति । एतच्चाव्याधितादिविषयम् व्याधितस्यापराधाभावात् । यच्च स्वामिना त्याजने चतुर्थभागदापनमुक्तं तदविक्रीतभाण्डस्वामिविषयम् । विक्रीतभाण्डस्वामिना यत् कर्त्तव्यं तदाह बृहन्मनुः "पथि विक्रीय तद्भाण्डं वणिक् भृत्यं त्यजेद् यदि । अथ तस्यापि देयं स्याद् भृतेरर्द्धं कमेत सः" इति । पथि भाण्डस्य चौरादिभिः प्रतिरोधे राजादिभिरपहृते स्वामिनः कर्त्तव्यमाह कात्यायनः "यदा च पथि यद्भाण्डमारुह्येत ह्रियेत वा । यावानध्वा गतस्तेन प्राप्नुयात् तावतो धनम्" इति । तेन भारवाहकस्वीकृतेन यानादिना । भाण्डनेतारं प्रत्याह नारदः "अनयन् भाटयित्वा तु भाण्डयन् यानवाहनम् । दाप्यो भृतिचतुर्भागं सर्वामर्द्धपथे त्यजन्" इति । यानं शकटादि वाहनम् अश्वादि । अयमर्थः यो यानादिना भाण्डनयनं कर्तुं परकीयं यानादिकं भाटयित्वा प्रापणादिकार्योपाधिकं परिक्रयं कृत्वा तन्न नयति स यानस्वामिने परिकल्पितस्य भाटकस्य चतुर्थांशं दाप्यः । यस्तु तन्नीत्वाऽर्द्धमार्गे त्यजति स सर्वां भृतिं दाप्य इति । यस्तु शकटादिकं भाटयित्वा तमेवोपकारशून्यमादाय देशान्तरं गच्छति भाटकं च न प्रयच्छति तं प्रत्याह बृहन्मनुः "यो भाटयित्वा शकटं नीत्वा वाऽन्यत्र गच्छति । भाटं न दद्याद् दाप्यः स्यादनूढस्यापि भाटकम्" इति । अनूढस्यापि अकृतोपकारस्यापीत्यर्थः । यस्तु कृते कृत्ये समनन्तरं वाहनादेः समर्पणं न करोति तस्य समर्पणपर्य्यन्तभाटकदानमाह कात्यायनः "हस्त्यश्वगोखरोष्ट्रादीन् गृहीत्वा भाटकेन यः । नार्पयेत् कृतकृत्यः संस्तावद्दाप्यः स भाटकम् । गृहवार्यापणादीनि गृहीत्वा भाटकेन यः । स्वामिने नार्पयेद् यावत्तावद्दाप्यः स भाटकम्" इति । वारिशब्देन तदाधारभूतं पात्रं लक्ष्यते । नार्पयेत् कृतकृत्यः सन्नित्यनुषङ्गः । परभूमौ गृहनिर्माणाय भाटकदातारं प्रत्याह नारदः "परभूमौ गृहं कृत्वा स्तोमं दत्त्वा वसेत् तु यः । स तद्गृहीत्वा निर्गच्छेत् तृणकाष्ठेष्टकादिकम्" इति । स्तोमम्भाटकं स्तोमाप्रदानेऽप्याह स एव "स्तोमादिना वसित्वा तु परभूमावनिश्चितम् । निर्गच्छंस्तृणकाष्ठानि न गृह्णीयात् कथञ्चन । यान्येव तृणकाष्ठानि त्विष्टका विनिवेशिताः । विनिर्गच्छंस्तु तत् सर्वं भूमिस्वामिनि वेदयेद्" इति । स्वामिने निवेदयेदित्यर्थः । अनिश्चितमिति वदता तृणकाष्ठादिग्रहणाग्रहणपरिभाषाविहीनविषयमेतदिति दर्शितम् । परिभाषाविषये तु यथा परिभाषितं कर्त्तव्यम् । भाटके गृहीतानां जलपात्रादीनां भङ्गे नाशे च विशेषमाह स एव "स्तोमवाहीनि भाण्डानि पूर्णकालान्युपानयेत् । गृहीतुराहरेद्भग्नं नष्टञ्चान्यत्र संप्लवात्" इति । स्तोमवाहीनि भाटकगृहीतानि पूर्वपरिभाषितभाटकानि तत्स्वामिनं प्रापयेदिति पूर्वार्द्धार्थः । भग्नमेकदेशेन विकृतं, नष्टम् कार्त्स्न्येन विकृतम् । संप्लवः परस्परसङ्घर्षः तद्भिन्नप्रकारेण यद्भग्नन्नष्टञ्च तद्भाटकगृहीतुर्भवति । संप्लवेन तु यद्भग्नन्नष्टञ्च तद्भाटकदात्रा पूर्ववत् कृत्वा मूल्यद्वारेण वा देयमित्यर्थः । व्याधितस्य भृत्यस्य स्वामिना पथि त्यागे दण्डमाह कात्यायनः "त्यजेत् पथि सहायं यः श्रान्तं रोगार्त्तमेव वा । प्राप्नुयात् साहसं पूर्वं ग्रामे त्र्यहमपालयन्" इति । स्वाम्यनुज्ञातेन भृत्येनापराधे कृते सोऽपराधः स्वामिन एवेत्याह बृहस्पतिः "प्रभुणा विनियुक्तः सन् भृतको विदधाति यत् । तदर्थमशुभं कर्म स्वामी तत्रापराध्नुयाद्" इति । स्वामी कृतकर्मणे भृतकाय यदि न वेतनं ददाति तदाऽसौ राज्ञा दापनीयः इत्याह स एव "कृते कर्मणि यः स्वामी न दद्याद्वेतनं भृते । राज्ञा दापयितव्यः स्याद् वेतनञ्चानुरूपतः" इति । वेश्यातदुपभोक्तृविषये नारद आह "शुल्कं गृहीत्वा पण्यस्त्री नेच्छन्ती द्विगुणं वहेत् । अनिच्छन् शुल्कदातापि शुल्कहानिमवाप्नुयात्" इति । एतदव्याधितादिविषयम् । व्याधितादिविषये त्वाह बृहस्पतिः "व्याधिता सश्रमव्यथा राजकार्यपरायणा । आमन्त्रिता च नागच्छेदवाच्या वडवा स्मृता" इति । आमन्त्रिता आहूता । वडवा दासी तद्ग्रहणमत्र पण्यस्त्रीप्रदर्शनार्थम् । उपभोक्तारं प्रत्याह नारदः "अप्रयच्छन्नथो शुल्कमनुभूय पुमान् स्त्रियम् । अक्रमेण तु सङ्गच्छेद् घातदन्तनखादिभिः । अयोनौ यः समाक्रा-